

‘Het bepalen van je eigen lot is een illusie’

Freek de Jonge (79) staat op het randje van zijn tachtiger jaren en maakt daar een voorstelling over. Ook werkt hij aan een nieuw boek en wordt er vol verwachting uitgekeken naar oudejaarsconferenties van collega's. Zelf slaat hij een jaartje over, maar de Groningse meningenfabriek draait desondanks overuren. Scherpe observaties met oliebollen en champagne, dit keer exclusief voor Nieuwe Revu.

TEKST FRANK WAALS
FOTOGRAFIE ANP

W

Wat zou je openingszin zijn geweest in een oudejaarsconference dit jaar?

'Zijn de verkiezingen niet meer dan een opiniepeiling geworden? Het is werkelijk ongelooflijk hoe mensen een ijzeren vertrouwen blijven houden in twijfelaar Pieter Omtzigt. Zijn nieuwe partij NSC is explosief de Tweede Kamer binnengekomen in een tijd waarin we met ontzettend veel problematiek en gevaarlijke situaties te maken hebben. Hij kan veel sympathie herwinnen door Geert Wilders te dwingen publiekelijk zijn anti-rechtstatelijke standpunten te herzien.'

Wie draagt wel jouw goedkeuring?

'Frans Timmermans van GroenLinks-PvdA is op dit moment de beste en meest ervaren politicus die we voorhanden hebben. Maar ja, als je door (sociale) media op schetsargumenten gedeclasseerd wordt, dan maak je gewoon geen kans meer. Dat is ongelooflijk. De manier waarop iemand als Sigrid Kaag hier dit land uitgejaagd wordt is een van de grootste politieke schandalen van de laatste tijd. Vanuit de politiek is daar nauwelijks op gereageerd, terwijl we met z'n allen veel principiëler hadden moeten zeggen dat het

niet kan hoe er met haar is omgegaan. Mensen zijn een beetje in paniek in dit land. Gaan met z'n allen achter Caroline van der Plas en haar BBB staan, alsof zij van de ene op de andere dag ineens heilig is. In de praktijk valt het dan weer tegen.'

Wat is er mis met nieuwe gezichten met frisse ideeën?

'Op zich niets, maar we hebben simpelweg niet de juiste mensen op de juiste plek zitten. Zonder "functie elders" had Omtzigt nu niet zo in het zadel gezeten. Natuurlijk, de toeslagenaffaire heeft hij goed aangepakt, maar verder zit die man overduidelijk niet lekker op zijn plek. Daarom heeft hij het ook zo goed naar zijn zin, thuis in Enschede, ver weg van het Binnenhof. Deze man is fantastisch in dossiers doorspitten en komma-neuken, maar een land besturen vraagt om een andere aanpak. Mentaal acht ik zijn weerbaarheid niet hoog. Niet voor niets zat hij al eens met een burn-out thuis. Dat is niet omdat je zo'n doorbijter bent.'

Wat gun je vertrekkend premier Mark Rutte voor de toekomst?

'Een mooie functie elders, haha. Die man zal wel ergens in Europa een functie gaan bekleden en zodoende zullen we van hem blijven horen. Alleen niet meer als premier. Daar moet nu iemand anders voor gevonden worden. Als we kijken naar zijn partij, dan is het toch ongelooflijk hoe de VVD het zo georganiseerd heeft dat Dilan Yesilgöz naar voren is geschoven. Zonder dat zij echt ter verantwoording is geroepen vóór Rutte. Net als de rest van die partij niet, trouwens. Dat geeft aan dat het daar geen van allen politieke dieren zijn. Zij zal nu moeten samenwerken met een paar grote en heel veel kleine splinterpartijen. Vroeger werden er compromissen gesloten en ging je als een groep samen door. Tegenwoordig stap je er als Kamerlid na een meningsverschil uit, begin je voor jezelf en speel je in de meeste gevallen daarna geen rol van betekenis meer. Kijk naar Volt. Mooie partij, goeie mensen, maar zonder steun van de grote jongens stellen ze niks voor.'

Waarom hebben we jou nooit als politicus gezien?

'Ik zou het nog geen dag uithouden in Den Haag. Politicus is echt een apart vak. Er is steeds meer glamour rondom de Kamer ontstaan, maar in feite moet je dossierkennis hebben en vervolgens het onontkoombare spel met de rest spelen om zoveel mogelijk van je plannen te kunnen realiseren. Alleen wat geeft de kiezer de laatste jaren steeds vaker aan? Ze hebben geen behoefte meer aan de inhoud. Omdat de mensen zoveel hebben, zijn we langzaamaan een rechts land geworden. De VVD heeft ons dertien jaar lang genegeerd

met beleid waardoor de bevolking het zicht op eigen keuzemogelijkheid is verloren.'

2023 was meer dan politiek. Hoe sluit je het jaar af?

'Ik ben wel van de eindejaarsdagen. Voorheen stond ik met kerst steevast heerlijk in het theater, maar nu ik thuis ben, nodig ik niet ineens tientallen vrienden uit voor een gedekte tafel. Dat gaat dan weer wat te ver. Kerstmis is een christelijk feest, maar ook een profaan oerfeest voor alle mensen. Het heeft te maken met de zonnewende en het feit dat we weer wat opschuiven naar langere dagen. Wat meer warmte, wat meer zon. Daar ben ik wel aan toe. Tot die tijd schrijf ik aan mijn nieuwe boek *De Zeeuwse jaren* over de periode 1962-1969. Ik zit nu bij het deel waarin ik als kleine jongen naar mijn vader luisterde, die als predikant wel tien per week aan de bak moest in deze periode van het jaar. Gezellig met elkaar rond de kerstboom zitten was er bij ons dus niet bij. Buiten de kerk en in de auto luisterden we samen naar voorstellingen van Wim Kan. In 1982 gaf hij zijn laatste oudejaarsconference, het jaar daarop ik mijn eerste.'

En nog lang niet van plan om te stoppen.

'Ik heb weleens geroepen: was ik maar ongeneeslijk ziek. Dan zouden de mensen bewonderend zeggen "dat hij het nog kan", terwijl ze nu denken: eigenlijk kan dit niet meer. Als je ziet op welke criteria je tegenwoordig op sociale media wordt afgerekend, dan ben je al vrij snel de klos. Het is inherent aan het vak, maar de manier waarop we ernaar kijken verandert. Als je vroeger standvastig was, dan toonde je karakter. Dat werd gewaardeerd. Nu ben je al snel een ouwe zeur zodra je niet met alle hetzes en opwinding meewaait. Prima, maar dat is niet zo aan mij besteed.'

Nooit gedacht: ik matig mijn toon, dan vinden de mensen me minder bozig?

'Ik heb geen enkel moment de indruk gehad dat ik boos of zuur ben. Kijk en luister naar mijn repertoire en zie wat ik de afgelopen jaren te berde heb gebracht. Het staat allemaal gratis op YouTube en Spotify, dus wat willen de mensen nog meer? Maar ja, die inspanning levert niet iedereen meer. Ze lezen ergens één quote van je en daar wordt dan alles aan opgehangen. Ik ben altijd zo geweest en niet van plan nu nog te veranderen.'

Laten we er een pareltje uitlichten dan; het lied *Nu het nog kan*, over dementie.

'Ik heb het laatst nog voorgedragen in een tehuis in de Bijlmer. Daar zit iemand die op z'n 52ste al alzheimer begon te krijgen. Er zit veel herkenbaars in die tekst. Mijn denkvermogen en m'n gedachtengoed zijn m'n grootste bezit. Vooral

ook het feit dat het altijd authentiek is gebleven. Hoe ik altijd heb geloofd in mijn talent, het vak heb kunnen bedrijven en het ook al zo lang weet vol te houden.'

Mensen raken nog altijd geroerd door die prachtige tekst.

'Het gaat als volgt: "Nu het nog kan wil ik je verhalen horen. Weten wat je weggegooid hebt. Wat bewaard. Weten waar je vader voor het eerst ontmoet hebt. Wanneer je me verwekt hebt. Hoe gebaard. Heb ik veel gehuild als kind? Wat ik vergeten ben als man en nu weer wil weten. Nu het nog kan. Nu het nog kan, moet ik je meer omhelzen. Weer terugverlangen naar je warme schoot. Je troosten met van jou geleerde woorden. De laatste angst wegnemen, voor de dood. Ik zou je vaker moeten voeden. Met kleine hapjes liefde en dan met je huilen, moeder. Nu het nog kan. Nu het nog kan moet ik je in mijn armen sluiten. Niet belast door leeftijd, schaamte, schuld. Want die volmaakte baby werd iemand met gebreken. Vooral een gebrek aan geduld. Ik wil zo graag nog even je zoon zijn. Je hand vasthouden houden. Houden van. Lief zijn mama, mama zeggen. Nu het nog kan. Ja, ik weet best wat ik allemaal zou moeten. Alleen het komt het er niet zo van. Ik zing erover in plaats van naar je toe te komen. Nu het nog kan. En jij mama, ben je te oud geworden. Ben je misschien te bang. En zwijg je maar. In plaats van los te barsten. Nu."

Je eigen moeder kreeg de ziekte. Leef je daardoor zelf ook met de angst dat je hersenen je op een dag in de steek kunnen laten?

'Nee, hoor. Geen seconde. Dat is ook wel een beetje de ziekte van deze tijd: altijd en eeuwig bezig zijn met dingen voorkomen. Het lot is onberekenbaar. Dit doet me denken aan het verhaal van de dood en de tuinman. Dat gaat over een man die 's ochtends Magere Hein ziet staan en uit angst zo ver mogelijk van 'm wegvlucht. Diezelfde avond, kilometers verwijderd van die onheilspellende plek, wordt hij alsnog opgepikt en houdt het leven op. Het bepalen van je eigen lot is een illusie. Je kunt er niet aan ontkomen, dus probeer het leven te leiden zoals het op je afkomt.'

Over dat leven gesproken, je bent bijna tachtig. Verschilt het beeld van deze leeftijd met dat wat je er als jonge knaap van had?

'Absoluut. Het begint er al mee dat ik me helemaal niet oud voel. Mijn lichaam vertoont >

NIEUWE REVU ONTMOET FREEK DE JONGE

Waar? In Rotterdam en Amsterdam via de telefoon.
Waarom? Freek geeft dit jaar niet zijn zestiende oudejaarsconference. Tenminste, niet in het theater. Hij vertrouwt zijn hersenspinsels dit keer toe aan het papier en het tijdschrift dat nu voor je ligt.
Verder nog iets? Volgens Freek is er 'bijna' leven na de dood: 'Ik acht het niet ondenkbaar dat ik gezond en wel 110 jaar oud wordt.'

'Als je vroeger standvastig was, dan toonde je karakter. Dat werd gewaardeerd. Nu ben je al snel een ouwe zeur zodra je niet met alle hetzes en opwinding meewaait'

‘Al die jonge cabaretiers van nu zijn een stel verwende kinderen. Dat krijgen we dan ook in al die theaterprogramma’s te horen’

wat kwaaltjes en mankementen, maar mijn gedachten gaan nog goed. Ik voel me veel dynamischer en gelukkiger dan hoe de buitenwacht inmiddels naar mij kijkt. Daar heb je als twintiger of dertiger geen idee van. En er zitten meer voordelen aan ouder worden. Je wordt over het algemeen wat rustiger en verstandiger. En je kijkt terug. Er komen veel dingen voorbij, waarbij je denkt: ach, dat heb ik allemaal al eens meegeemaakt. Waarom zou ik me daar nog over opwinden?’

Gaat die gelatenheid niet ten koste van de verwondering?

‘Dat zijn belangrijke thema’s voor mij: betovering en verwondering. Dat is wat het leven je moet brengen, maar wat er op dit moment systema-

tisch wordt uitgepeurd en onmogelijk gemaakt. Dan toch weer even terug naar de politiek, want dat speelt daar een belangrijke rol in. Net als de media. Dat is een product geworden van hoe we met elkaar willen en zijn gaan leven.’

Tijd om daartegen op te treden? In 2019 verstoorde je het Boekenbal met een heuse tirade vanuit het publiek.

‘We zaten daar met een groep mensen bij elkaar die voor een groot deel het culturele leven in ons land bepalen. Wanneer daar dan vervolgens iemand opstaat die stelt dat de maatschappij wordt ondermijnd door de wetenschap, journalistiek en kunst, dan kun je dat toch niet zomaar over je heen laten komen? Daar moet je je tegen verzetten. Het viel me op hoe gelaten de rest van het publiek erbij zat.’

Je werk trekt je weg van je rol als opa...

‘Ik ben een grootvader met een eigen agenda, die nog geen tijd heeft om voortdurend in de stoel verhaaltjes aan zijn kleinkinderen voor te lezen. Er moet volgend jaar een nieuwe voorstelling komen. Een waarin ik gelijkenissen en fabels naast elkaar neerzet om aan te tonen hoe we als mensheid met elkaar leven en hoe onze inspanningen zich altijd weer tegen ons keren. Dat dat een tragedie is waarbinnen je de mogelijkheid hebt om, samen met al die andere lotgenoten binnen diezelfde tragedie, toch een gelukkig leven te leiden en plezier met elkaar kunt maken.’

Kun je die boemerang die we steeds terugkrijgen specificeren?

‘Ik vertelde in 1982 voor het eerst een verhaal waar we momenteel een animatie van aan het maken zijn. Het gaat over een jongen die een kistje met daarin een groot geheim heeft en de sleutel van het kistje krijgt aangereikt. De meesten van ons zouden die sleutel direct gebruiken om het geheim te ontrafelen, maar deze jongen weigerde en liet het geheim het geheim. Ondanks alle verleidingen die hij van anderen krijgt om het toch maar wel te doen. De mens heeft een aantal geheimen ontfutseld aan de schepping en die hebben ze stuk voor stuk in de verkeerde richting benut. We hebben er met elkaar een verschrikkelijke wereld van gemaakt, dus als we nu eens beginnen om bepaalde zaken te laten rusten? Waarom moeten we altijd alles maar van iedereen willen weten? Dat leidt vrijwel nooit naar geluk.’

Durf je te improviseren tijdens voorstellingen? Het is daarin namelijk weleens misgegaan.

‘Ik vertelde ergens eens een verhaal over een spin en na een paar minuten was ik klaar. Ik had niets meer. Helemaal blanco. Maar er zijn ook avonden

geweest dat ik van begin tot eind improviseerde en ik anderhalf uur vulde. Dat is echter wel hoe try-outs een beetje in z’n werk gaan. Zo heb ik altijd gewerkt. Je voelt aan een zaal waar de mogelijkheden liggen om uit te breiden en wellicht de avond erop weer wat meer in die richting te doen. Sommigen vinden dat leuk, anderen weer niet. Dat is dan maar zo.’

Je kunt nu eenmaal niet iedereen tevreden stellen.

‘Dat vind ik wel jammer, hoor. Afgelopen weekend stond ik nog in een boekwinkel en stapte er een man op me af: “Mijn zoon vindt je helemaal niks. Hij haakt al af als hij je gezicht ziet.” Daarop heb ik spontaan een liedje voor die jongen opgenomen via de telefoon van zijn vader. Ik ben er altijd mee bezig om iedereen tevreden te houden, een schier onmogelijke taak. Op basis van wat ik allemaal gemaakt heb, weet ik echter dat ik geen vijanden kan hebben.’

Snep je dat Youp van ‘t Hek er komend voorjaar mee stopt?

‘Dat kan ik me bij Youp heel goed voorstellen. Dat hoeft ik niet uit te leggen, toch? Die man heeft de afgelopen tijd een paar fikse waarschuwingen van zijn lichaam gekregen, dus zijn gezondheid zal een grote rol spelen in de beslissing om ermee op te houden. We hebben prima contact met elkaar, maar er zijn ook collega’s die ik nooit spreek, zoals Hans Teeuwen. De jonge garde kom ik weleens tegen. Laatst, in Zaandam, schudde ik de hand van Rayen Panday. Hebben we een kort praatje gemaakt.’

En daarin de nieuwe generatie handvatten gegeven om het ook te gaan maken?

‘Welnee. Los van of dat wel zo verstandig is, mis ik vanuit mijn ideeën heel veel van waar die jonge jongens mee te maken hebben. Ik ben van 1944 en heb de oorlog niet bewust meegemaakt, maar veel van de goud/fout-ideeën die daaruit zijn voortgekomen zitten wel in mij. Ook heb ik nog een klein staartje van de armoede meegemaakt en de wederopbouw zien plaatsvinden. Dat zijn allemaal ervaringen waar zij niet mee bezig zijn. Al die jonge cabaretiers van nu zijn een stel verwende kinderen. Dat krijgen we dan ook in al die theaterprogramma’s te horen. Dat ze last hebben van veel dingen die “te veel zijn”. Ik stond en sta daar heel anders in.’

Je kunt hen toch niet verwijten niet in de oorlog te zijn geboren?

‘Dat doe ik ook niet. Dat ze verwend zijn zint hen niet, simpelweg omdat ze met meer rijkdom zijn opgegroeid. Kijk bijvoorbeeld naar de nieuwe voetbalgeneratie die het spel en de randzaken heel anders benadert dan spelers van pakweg een

halve eeuw geleden. Die stapten op hun fietsje en reden solo naar de training, tegenwoordig vliegen ze met privévliegtuigen de wereld over en zwermen er allerlei mensen om hen heen. Dat geeft een extra druk waar niet iedereen even makkelijk mee omgaat.’

Is dat iets om je aan te ergeren of simpelweg ontwikkeling?

‘Dat laatste en dus schop ik er ook niet tegen. Wel moeten we ons bewust worden dat we voor onze manier van leven uiteindelijk wel een keer de tol gaan betalen. Dan komt het erop aan hoe we als mensheid op de ontstane situatie reageren. Voorlopig kijkt het merendeel nog steeds of we het laatste kwartje er ook nog uit kunnen peuren, in plaats van in te leveren en onze levensstandaard rigoureus aan te passen.’

We leven in een tijd waarin mensen sneller van zich afbijten, ook via dreigementen.

‘Ik heb een ontvangen dreigbrief eens gebruikt in een van mijn voorstellingen. Waarom niet? We leven in een democratie, waarvan het de vraag is of deze momenteel wel zo goed voor ons is. En dan kom je weer uit bij het lot: het gaat zoals het gaat. Onze menselijke inspanningen zullen nooit tot de heilstaat leiden. Daar hebben we simpelweg het verstand en het inzicht niet voor. Daar gaan we niet uitkomen. Alles zal met geweld en andere zorgelijke toestanden gepaard blijven gaan, uiteindelijk leidend tot een nieuwe cultuur met een hoop minder mensen. Dat zou prettig zijn. De wereld krijgt daardoor de kans om opnieuw op te bloeien.’

Vind je het jammer dat niet meer te zullen meemaken?

‘Ik ben ontzettend blij met wat ik al heb meegeemaakt, maar ik zou over vijftig jaar graag nog eens terug willen komen om even om een hoekje mee te gluren. Dat lijkt me heerlijk, maar gaat natuurlijk niet gebeuren. Wel kan ik je vertellen dat ik voorlopig nog niet van plan ben om de handdoek in de ring te gooien of de pijp aan Maarten te geven. Ik blijf schrijven, ik blijf optreden. Ze zeggen weleens tegen me: “Freek, je bent verslaafd aan het applaus.” Ja, en? Wat is daar mis mee? Er zit geen bijsluiters bij het leven en dat applaus heeft me een leven lang heerlijke hormonen gegeven en net zo fijn opgejaagd. Ik ben er blij mee.’ ✖